

possunt considerari dupliciter. Uno modo, quantum ad speciem, et sic non oportuit Christum pati omnem passionem, quia multæ passionum species sibi invicem contrariantur, sicut combustio in igne, et submersio in aqua. Loquimur enim nunc de passionibus ab extrinseco illatis, quia passiones ab intrinseco causatas (sicut sunt ægritudines corporales) non decuit eum pati, ut supra dictum est¹. Sed secundum genus, passus est omnem passionem humanam. Quod quidem potest considerari tripliciter. Uno modo ex parte hominum a quibus passus est. Passus est enim aliquid et a Gentilibus et a Judæis, et a masculis et feminis, ut patet de ancillis accusantibus Petrum. Passus est etiam et a principibus, et a ministris eorum, et popularibus, secundum illud Psalm. 2: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Passus est etiam a familiaribus et notis, sicut patet de Juda eum prodente, et Petro ipsum negante. Alio modo patet ex parte eorum in quibus homo potest pati. Passus est enim Christus in suis amicis, eum deserentibus in fama per blasphemias contra eum prolatas. In honore et gloria, per irrisiones et contumelias ei illatas. In rebus, per hoc quod etiam vestibus spoliatus est. In anima, per tristitiam, tædium et timorem. In corpore, per vulnera et flagella. Tertio potest considerari quantum ad corporis membra; passus est enim Christus in capite, pungentium spinarum coronam: in manibus et pedibus, fixationem clavorum; in facie, alapas et sputa; et in toto corpore flagella. Fuit etiam passus secundum omnem sensum corporeum; secundum tactum quidem, flagellatus, et clavis confixus; secundum gustum, felle et aceto potatus; secundum olfactum, in loco fetido cadaverum mortuorum (qui dicitur Calvaria) appensus patibulo; secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et iridentium; secundum visum, videns matrem, et discipulum quem diligebat, flentes.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Hilar.² est intelligendum quantum ad omnia genera passionum, non autem quantum ad omnes species.

Ad secundum dicendum, quod similitudo ibi attenditur, non quantum ad numerum passionum et gratiarum, sed quantum ad magnitu-

¹ Q. 14, art. 4.

² Citat. in argum.

dinem utriusque; quia sicut sublimatus est in donis gratiarum super alios, ita defectus est infra alios per ignominiam passionis.

Ad tertium dicendum, quod secundum sufficientiam una minima passio Christi sufficisset ad redimendum genus humanum ab omnibus peccatis; sed secundum convenientiam, sufficiens fuit quod pateretur omnia genera passionum, sicut jam dictum est.

COMMENTARIUS.

Circa litteram hujus articuli fere nihil annotandum occurrit, quia perspicua sunt omnia quæ D. Thomas dicit, et sub illis capitibus quæ numerat, potest quilibet ex evangelica historia recensere in individuo personas a quibus Christus passus est, convitia, injurias, passiones, ac dolores quæ sustinuit, de quibus omnibus infra in disputationibus aliquid attingemus. Videri etiam possunt circa hunc articulum, quæ in superiori tomo disputata sunt de defectibus a Christo assumptis, disp. 32 et 34. In his vero quæ Cajetanus notat, recte dictum est mala pœnæ quodam modo esse deificata, eo quod a Christo assumpta sunt. Quod vero malum culpæ quodammodo etiam deificatum sit, non recte dictum est. Nam malo culpæ tanta dignitas omnino repugnat. Ratio enim ob quam malum pœnæ ad tantam dignitatem evectum est, nimirum, ut valorem infinitum haberet ad satisfaciendum Deo, et ut nobis fieret amabile ac desiderabile, non habuit locum in malo culpæ, quod neque est aptum ad satisfaciendum, sed potius satisfactionem requirit, neque etiam debet a nobis expeti; quin potius ipsum malum pœnæ assumptum est, ut sit indicio, quam sit nobis odio habendum malum culpæ. Quod vero Christus assumpsit corpus de massa peccatrice, non id fecit ut peccatum ullo modo deificaret, quia parentum peccata nullo modo ad ipsum pertinuerunt quoad culpam, sed solum quoad pœnam; sed id fecit ut peccatores honoraret, eorumque naturam deificaret. Hæc obiter dicta sint propter notationem Cajetani, quem non in re, sed solum in proprietate sermonis lapsus esse existimo. De hac vero re disputatum est disputatione 33, sect. 2, tomi prioris.

ARTICULUS VI.

Utrum dolor passionis Christi fuerit major omnibus doloribus¹.

1. Ad sextum sic proceditur. Videtur quod dolor passionis Christi non fuerit major omnibus aliis doloribus. Dolor enim patientis augetur secundam gravitatem et diuturnitatem passionis. Sed quidam martyres graviore passionis et diuturniores sustinuerunt quam Christus, sicut patet de Laurentio, qui est assatus in craticula; et Vincentio, cujus carnes sunt unguis laceratæ; ergo videtur quod dolor Christi patientis non fuerit maximus.

2. Præterea, virtus mentis est mitigativa doloris, in tantum quod Stoici posuerunt tristitiam in animum sapientis non cadere; et Aristoteles² posuit quod virtus moralis medium tenet in passionibus. Sed in Christo fuit perfectissima virtus mentis; ergo videtur quod in Christo non fuerit maximus dolor.

3. Præterea, quanto aliquod patiens est magis sensibile, tanto major sequitur dolor passionis. Sed anima est sensibilior quam corpus, cum corpus sentiat ex anima. Adam etiam in statu innocentia videtur corpus sensibilius habuisse, quam Christus, qui assumpsit corpus humanum cum naturalibus defectibus; ergo videtur quod dolor animæ patientis in purgatorio, vel in inferno, vel etiam dolor Adæ, si passus fuisset, major fuisset quam dolor passionis Christi.

4. Præterea, majoris boni amissio causat majorem dolorem. Sed peccator peccando amittit majus bonum quam Christus patiendo; quia vita gratiæ est melior quam vita naturæ. Christus etiam, qui amisit vitam, post triduum resurrexerit, minus aliquid amisisse videtur quam illi qui amittunt vitam permansuri in morte. Ergo videtur quod dolor Christi non fuerit maximus dolorum.

5. Præterea, innocentia patientis diminuit dolorem passionis. Sed Christus innocenter est passus, secundum illud Jerem.: Ego autem quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam; ergo videtur quod dolor passionis Christi non fuerit maximus.

6. Præterea, in his quæ Christi sunt, nihil fuit superfluum. Sed minimus dolor Christi

sufficisset ad finem salutis humanæ; habuisset enim infinitam virtutem ex persona divina. Ergo superfluum fuisset assumere maximum dolorem.

Sed contra est quod Thren. 1 dicitur ex persona Christi: Attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus.

Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est¹, cum de defectibus assumptis a Christo ageretur, in Christo patiente fuit verus dolor et sensibilis, qui causatur ex corporali nocivo; et dolor interior, qui causatur ex apprehensione alicujus nocimenti, qui tristitia dicitur. Uterque autem dolor Christo fuit maximus inter dolores presentis vitæ, quod quidem contigit propter quatuor. Primo quidem, propter causas doloris; nam doloris sensibilis causa fuit læsio corporalis, quæ acerbissimam habuit, tum propter generalitatem passionis, de qua dictum est²; tum etiam ex genere passionis, quia mors confixorum in cruce est acerbissima, quia configuntur in locis nervosis, et maxime sensibilibus, scilicet, in manibus et pedibus, et ipsum pondus corporis pendentis continue auget dolorem, et cum hoc etiam est doloris diuturnitas, quia non statim moriuntur, sicut hi qui gladio interficiuntur. Doloris autem interioris causa fuit: primo quidem omnia peccata humani generis, pro quibus satisfacerebat patiendo, unde ea quasi sibi adscribit, dicens in Psalm. 21: Verba delictorum meorum; secundo, specialiter casus Judæorum, et aliorum in ejus morte delinquentium, et præcipue discipulorum, qui scandalum passi sunt in Christi passione; tertio, etiam amissio vite corporalis, quæ naturaliter est horribilis humanæ naturæ. Secundo, potest magnitudo doloris ejus considerari ex perceptibilitate patientis, et secundum animam, et secundum corpus. Nam et secundum corpus erat optime complexionatus, cum corpus ejus fuerit formatum, miraculose operatione Spiritus Sancti; sicut et alia quæ per miracula facta sunt, fuerunt aliis potiora (ut Chrysostomus³ dicit de vino, in quod Christus aquam convertit in nuptiis); et ideo in eo maxime viguit sensus tactus, ex cujus perceptione sequitur dolor. Anima etiam secundum vires interiores efficacissime apprehendit omnes causas tristitiæ. Tertio, magnitudo doloris Christi patientis potest considerari ex doloris et tristitiæ puritate. Nam in aliis patientibus

¹ 3, d. 15, q. 2, a. 3, q. 3, et op. 2, cap. 238 et 239.

² L. 2 Ethic., cap. 2, 6, 7 et 9, tom. 5.

¹ Q. 15, art. 5 et 6.

² Art. præced., et q. 15.

³ Homil. 21 in Joann. 1, a medio illius.

mitigatur tristitia interior, et etiam dolor exterior, ex aliqua consideratione rationis, per quamdam derivationem seu redundantiam a superioribus viribus ad inferiores, quod in Christo patiente non fuit, quia unicuique virium permisit agere quod est sibi proprium, sicut Damascenus dicit¹. Quarto, potest considerari magnitudo doloris Christi patientis, ex hoc quod passio illa et dolor a Christo fuerunt assumpta voluntarie, propter finem liberationis hominum a peccato. Et ideo tantam quantitatem doloris assumpsit, quæ esset proportionata magnitudini fructus qui inde sequebatur. Ex his igitur omnibus causis simul consideratis, manifeste apparet quod dolor Christi fuerit maximus.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit ex uno tantum prædictorum, scilicet, ex læsione corporali, quæ est causa sensibilis doloris. Sed ex aliis causis multo magis dolor Christi patientis augetur, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod virtus moralis aliter mitigat tristitiam interiorem, et aliter exteriorem dolorem sensibilem. Tristitiam enim interiorem diminuit directe, in ea medium constituendo, sicut in propria materia. Medium autem in passionibus virtus moralis constituit (ut in 2 parte² habitum est), non secundum quantitatem rei, sed secundum quantitatem proportionis, ut, scilicet, passio non excedat regulam rationis. Et quia Stoici reputabant quod nulla tristitia esset ad aliquid utilis, ideo credebant quod totaliter a ratione discordaret, et per consequens quod totaliter esset sapienti vitanda; sed secundum rei veritatem tristitia aliqua laudabilis est (ut Augustinus probat in 14 de Civit. Dei³), quando, scilicet, procedit ex sancto amore, utpote cum aliquis tristatur de peccatis propriis vel alienis. Assumitur etiam ut utilis ad finem satisfactionis pro peccato, secundum illud Apost. 2 ad Cor. 7: Quæ secundum Deum est tristitia penitentiam in salutem stabilem operatur. Et ideo Christus, ut satisfaceret pro peccatis omnium hominum, assumpsit tristitiam, maximam quidem quantitate absoluta, non tamen excedentem regulam rationis. Dolorem autem exteriorem sensus, virtus moralis directe non minuit, quia talis dolor non obedit rationi, sed sequitur corporis naturam. Diminuit tamen ipsum indirecte, per redundantiam a superioribus vi-

¹ L. 3, c. 15.

² Q. 44, art. 1 et 2.

³ C. 9, tom. 5.

ribus in inferiores, quod in Christo non fuit, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod dolor animæ separatæ patientis pertinet ad statum futuræ damnationis, quæ excedit omne bonum præsentis vitæ. Unde cum dicimus Christi dolorem esse maximum, non comparamus ipsum dolori animæ separatæ. Corpus autem Adæ pati non poterat nisi peccaret, et sic fieret mortale et passibile, et minus doleret patiens quam corpus Christi, propter rationes prædictas. Ex quibus etiam apparet quod etiamsi per impossibile ponatur quod Adam in statu innocentie passus fuisset, minus fuisset dolor ejus quam Christi.

Ad quartum dicendum, quod Christus non solum doluit pro amissione vitæ corporalis propriæ, sed etiam pro peccatis omnium aliorum, qui dolor in Christo excessit omnem dolorem cujuscunque contriti, tum quia ex majori sapientia et charitate processit, ex quibus dolor contritionis augetur; tum etiam quia pro omnibus peccatis simul doluit, secundum illud Isai. 53: Vere dolores nostros ipse tulit. Vita autem corporalis Christi fuit tantæ dignitatis, et præcipue propter divinitatem unitam, quod de ejus amissione etiam ad horam magis esset dolendum, quam de amissione vitæ alterius hominis per quantumcunque tempus. Unde et Philosophus dicit, 3 Ethic. 1, quod virtuosus tanto plus diligit vitam suam, quanto scit eam esse meliorem, et tamen eam exponit propter bonum virtutis. Et similiter Christus vitam suam maxime dilectam exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Jer. 12: Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum ejus.

Ad quintum dicendum, quod innocentia patientis minuit dolorem passionis quantum ad numerum; quia cum nocens patitur, dolet, non solum de pœna, sed etiam de culpa; innocens autem solum de pœna. Qui tamen dolor in eo augetur ex innocentia, in quantum apprehendit nocementum illatum, ut magis indebitum. Unde etiam et alii magis sunt reprehensibiles, si ei non compatiuntur, secundum illud Isai. 27: Justus autem perit, et non est qui recogitet in corde suo.

Ad sextum dicendum, quod Christus voluit genus humanum a peccatis liberare, non sola potestate, sed etiam justitia. Et ideo non solum attendit quantum virtutem dolor ejus haberet ex divinitate unita, sed etiam quantum dolor

¹ C. 9, circa med., t. 5.

ejus sufficeret secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem.

COMMENTARIUS.

De materia hujus articuli agemus proxima disputatione. Littera autem D. Thomæ non indiget alia expositione; nam ex iis, quæ ibi dicemus, fiet satis perspicua. Quod vero D. Thomas dicit hic in ultima ratione, et in solutione ad 6, Christum assumpsisse eam quantitatem doloris, quæ non solum ex unione ad Verbum, sed ex se sufficeret ad condignam satisfactionem pro humana natura, explicatum est in superiori tomo, disputatione 4, sect. 4, in solutione secundæ objectionis, ubi diximus id esse intelligendum secundum quamdam proportionem.

ARTICULUS VII.

Utrum Christus passus fuerit secundum totam animam¹.

1. Ad septimum sic proceditur. Videtur quod Christus non fuerit passus, secundum totam animam. Anima enim patitur patiente corpore per accidens, in quantum est corporis actus. Sed anima non est actus corporis, secundum quamlibet partem ejus; nam intellectus nullius corporis actus est, ut dicitur in 3 de Anima². Ergo videtur quod Christus non fuerit passus secundum totam animam.

2. Præterea, quælibet potentia animæ patitur a suo objecto. Sed superioris partis rationis objectum sunt rationes æternæ, quibus inspiciendis et consulendis intendit, ut Aug. dicit, 12 de Trinit.³ Ex rationibus autem æternis nullum potuit Christus pati nocementum, cum in nullo ei contrarientur. Ergo videtur quod non fuerit passus secundum totam animam.

3. Præterea, quando passio sensibilis usque ad rationem pertingit, tunc dicitur completa passio, quæ in Christo non fuit, sed solum pro passio, ut Hieronymus dicit⁴. Unde et Dion.

¹ 3, dist. 15, q. 2, art. 1, q. 3, et a. 3, q. 2; et Ver., q. 26, art. 3, ad 1, et a. 8 et 9; et Quodl. 7, art. 5; et opusc. 2, c. 232.

² Text. 6, et 12.

³ C. 7.

⁴ Hier., super illud Matt. 2: Cæpit contristari et mestus esse, tom. 9.

dicit in epist. ad Joann. Evangelistam¹, quod passiones sibi illatas patiebatur secundum judicare solum. Non ergo videtur quod Christus secundum totam animam pateretur.

4. Præterea, passio dolorem causat. Sed in intellectu speculativo non est dolor, quia delectationi quæ est ab eo, quod est considerare, nulla tristitia opponitur, ut Philosophus dicit, in 1 Topic.² Ergo videtur quod Christus non pateretur secundum totam animam.

Sed contra est, quod in Psalm. 87 dicitur ex persona Christi: Repleta est malis anima mea. Glossa³: Non vitiiis, sed doloribus, quibus anima carni compatitur, vel malis, scilicet, pereuntis populi, compatiendo. Non autem fuisset anima ejus his malis repleta, si non secundum totam animam passus esset. Ergo Christus est secundum totam animam passus.

Respondeo dicendum, quod totum dicitur respectu partium; partes autem animæ dicuntur potentie ejus. Sic ergo dicitur anima tota pati, in quantum patitur secundum suam essentiam, vel in quantum secundum omnes suas potentias patitur. Sed considerandum est quod aliqua potentia animæ potest pati dupliciter.

Uno modo, passione propria, quæ quidem est secundum quod patitur a suo objecto, sicut si visus patiat ex superabundanti visibili. Alio modo patitur aliqua potentia passione subjecti super quod fundatur, sicut visus patitur patiente sensu tactus in oculo, super quem fundatur visus, puta cum oculus pungitur, aut etiam distemperatur per calorem. Sic igitur dicendum est quod, si intelligamus totam animam ratione suæ essentia, sic manifestum est totam animam Christi passam esse. Nam tota essentia animæ conjungitur corpori, ita quod tota est in toto, et tota in qualibet parte ejus, et ideo corpore patiente, et disposito ad separationem ab anima, tota anima patiebatur. Si vero intelligamus totam animam secundum omnes potentias ejus, sic loquendo de passionibus propriis potentiarum, patiebatur quidem secundum omnes vires inferiores; quia in singulis viribus inferioribus animæ, quæ circa temporalia operantur, inveniebatur aliquid quod erat causa doloris Christi, sicut ex supra dictis patet⁴. Sed secundum hoc superior ratio non

¹ Incipit hæc epist. Dion.: Saluto te anima, etc., circa med. illius.

² C. 13, in loco: Ab his, in quibus reperitur alterum contrarium, t. 1.

³ Est Aug. ibi, tom. 8.

⁴ Art. 5 et 6 hujus quæst.